

Mongollara rahmet okadan osmanly paşasy: Guýuwy Myrat legendasy

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Mongollara rahmet okadan osmanly paşasy: Guýuwy Myrat legendasy MONGOLLARA RAHMET OKADAN OSMANLY PAŞASY: GUÝUJY MYRAT LEGENDASY

Osmanlynyň iň rehim-şepagatsyz paşasy Guýuwy Myrat weziri-agzam (baş wezir) bolanda, Anadoly, Şam, Halap we töwerekleri gozgalañçylaryň elindedi. Myrat paşa müňlerçe adamy gylyçdan geçirip, kellelerini-de guýulara atyp, Anadoly-da territorial bitewiligi we howpsuzlygy täzeden ýola goýupdy

Osmanly döwletiniň ady dürli hili gep-gürrüňler bilen doly paşalarynyň başyny megerem Guýuwy Myrat çekýän bolsa gerek.

Guýuwy Myrat paşanyň haçan doglandygy belli däl: baş

wezirlikde wagty «Men togsan ýaşan piri-panydyrny
(ötegcidirin)» diýen sözlerine seredip, onuň doglan ýyly
boýunça käbir çaklamalary öñe sürüp bolýar.

Ýaşynyň mazaly ötüşendigine garamazdan, döwlet apparatynda
ýokary wezipeleri eýeländigi üçin oña «Goja Myrat paşa» hem
diýlipdir.

Goja-Guýujy Myrat paşanyň aradan çykan wagty bolsa 1611-nji
ýylyň 5-nji awgusty diýlip, çeşmelerde habar berilýär.

Käbir çeşmelerde aslynyň bosniýalydygy aýdylýanam bolsa,
«hyrwadyýn-nesil we rumyýul-asyl» diýlişinden çen tutup,
Horwatiýadan gelendigini çaklaýarlar.

Ýanyçarlar merkezinde uruşda ýesir düşüp gelipdirmi ýa bolmasa
adaty döwsürme sistemasynyň düzgünleriniň çäginde
yetişdirilenmi... bilyän ýok.

Käbir çeşmelerde kakasynyň adynyň Abdyrahman diýip geçmegi,
aslynyň bosniýalydygyna ýorulýar.

Guýujy Myrat paşa

Köşk tälimini sipahi (pyýadalara serenjam berýän atly-ýaragly esger) çininde tamamlan Myrat paşa Müsure ugradylýar.

Ol bu ýerde kethudalyk wezipesinde işleýär we begzadalaryň hormatyny gazanyp bilen işgär hökmünde tanalýar.

Müsürden gelensoň Stambulda Çerkez agalygy wezipesine bellenen paşa Ýemende ýuze çykan gozgalaňlaryň basylyp ýatyrylmagy üçin 1569-njy ýylda Sinan paşanyň birliklerine goşulýar.

Bir ýıldan soň Müsüriň haj emiri wezipesine bellenýär. Müsürde gazanan üstünlikleriniň yzyndan Ýemen beglerbegi wezipesine bellenýär.

Müsürde birnäçe wezipede işländen soň az wagtlygam bolsa Trablus-Şam beglerbeglige bellenýär, emma wezipesine gelmäňkä Stambulda tussag astyna alnyp, zyndana salynýar.

Tussag edmeginiň aňyrsyndaky sebäp hökmünde bolsa, Emir Aly atly birini öldürip, baýlygyny öz hasabyna geçirmegi görkezilipdir.

Myrat paşa ýoňkelýän aýyplary boýun almandyr. Ahyrynda Garahusar-Şarky sanjakbegligine (provinsiýasyna) bellenmegi onuň aklanandygyny görkezýär.

Ferhat paşanyň başlan Şark ýörişi Myrat paşa üçin öwrülişik sepgidi bolýar. Bu ýöriş bilen birlikde 1583-nji ýylda Garaman beglerbegi wezipesine bellenmegi ýyldyzynyň täzeden ýalkym saçmagyna getiripdir.

Myrat paşa heniz wezipesini kabul edip almanka Dulkadır beglerbegligine bellenmegi ol hakyndaky gep-gürrüňleriň dowam edendigini görkezýär.

Ferhat paşa bilen gatnaşan uruşlaryndan soň 1584-nji ýylda Myrat paşa Halap beglerbegligine bellenipdir.

Türk-Eýran uruşlary

Myrat paşa Eýran bilen 1585-nji ýylyň 25-nji oktýabrynda bolan uly uruşda Osmanlynnyň ýeñilmegi bilen ýesir düşýär. Taryhyň oýnuna seretseñizläň, Guýuwy Myrat paşa eýran goşunyndan gaçyp barýarka, büdräp suwly guýa düşmegini netijesinde ele düşýär.

Myrat paşa ýesirligini şeýle gürrüň beripdir:

Ajamlylar bizi ýesir alanda, ýesirler Sha Ysmaýyla gowşurylýardy. Ol ýesirleriň käbirini öldürmegini, käbirleriniň serhet zastawalaryna, käbirleriniň bolsa zyndana ugradylmagyny buýurýardy. Sarygym kellämden zyňlyp gidipdi we eşiklerim (beglerbegidigini görkezýän eşikleri) üstümde däldi.

Diňlenme gezegim gelip ýetende: «Sen kim bolarsyň, esger? Çiniň näme?» diýip sorady. Men «Sipahi bolarmen, gapy garawullaryndan» diýip jogap berdim. Ol maňa: «Ýalan sözlediň, sen hanlar hany bolmaly (eýranlylarda paşalara, ýagny harby serkerdelere han diýlipdir)» diýdi.

Ol meni geýen serwalimden (şalwar, ýagny don) tanady, çünki ol atlazdandy. Soňra maňa görkezme berdi we adamlarym bilen bile zyndana ýollady.

Men türmedekäm «eğer halas bolsam, Haremeýni-Şerifeñdäki» garyp-gasarlara on müň altyn sadaka bererin» diýip, öz ýanymdan niýet etdim».

Myrat paşanyň ýesir düşen guýusy

1590-njy ýyla çenli ýesirlikde bolan Myrat paşa ýaraşyk şertnamasyň baglaşylmagy bilen Stambula gaýdyp gelmegini başarypdyr.

Myrat paşa ýesirlikden soň Kiprde (iki gezek), Trablus-Şamda, Diýarbekirde, Şamda, Rumelide beglerbegi wezipelerinde işläpdır we has soňra wezir wezipesine bellenipdir.

Myrat paşanyň syýasy karýerasyndaky iň esasy üstünlikleriň biri 1606-njy ýylda gol çekilen Žitwatorok şertnamasydyr.

Paşanyň bu üstünliginden soň weziri-agzam wezipesiniň gapysy açylypdyr.

• **Myrat paşa we jelaly gozgalaňlary**

Jelaly gozgalaňlary meşhur pitneçileriň başyny çekýän Şeýh Jelalynyň adyndan ruhlanyp, oba ýerlerinde dörän gozgalaňlarynyň umumylykda atlandyrylysydyr.

Bu gozgalaňlar wagtal-wagtal yktykatlaýyn we häsiýetleýin ugra gönükse-de, köplenç ýagdaýda ykdysady krizislerden we döwlet dolandyryşynda bolýan adalatsyzlyklardan gözbaş alýardy.

Guýujy Myrat paşa wezirlige bellenende iň uly gozgalaň turzan jelalylaryň başynda kürt taýpasyn dan bolan Janbolatogly Aly bardy.

Birnäçe begligi basyp alan Janbolatogly Aly osmanly agalygyna uly howp abandyrýardy.

Myrat paşa 1607-nji ýylda Oruç düzüğinde ele salan Janbolatogly Alyny we onuň 45 müň adamlyk goşunyny paýhynlap, iň uly jelaly gozgalaňny basyp ýatyrdy.

• **Jelaly gozgalaňlary**

Ele salynan ýeke jelaly ýesir alynmady we kellelleri kesilip, guýa atyldy.

Uruş meýdanyndan gaçyp sypmagy başaran Janbolatogly Aly täsin öwrüm edip, gizlinlik bilen Stambula geldi we soltana sygynyp, günäsiniň geçilmegini sorady.

Patyşa jelalylaryň baş serdary Janbolatogly Alyny bagışlap, Temeşwar beglerbegligine belledi.

Myrat paşa jelaly awyny dowam etdiripdir we sebiti doly diýen ýaly arassalapdyr.

«Topçular kätibiniň taryhy» («Topçular Kâtibi Tarihi») eserinee Myrat paşanyň ýeňişleri şeýle setirler bilen beýan edilipdir:

*«Owal-a Üngürüsy feth etdi,
Janpolatyňam kärin eýledi zar.
Soňra Ibni Kalenderä ýöreýip,
Anda-da kyldy kuwwatyn izhar.
Şebi-ruz eýlärис reja Hakdan,
Tutulyp ol pelid ola berdar.
Geldi bir gazy diýdi taryhyň:
Sydy ibn Kalenderi serdar».*

• **Myrat paşanyň guýujylygy**

Myrat paşanyň adynyň yzyna «Guýujy», (Kuýujy, ýagny Guýyczı, Guýyhon) lakamynyň tirkelendigi barada iki çaklama öñe sürülyär:

Bularyň birinjisi – guýa büdräp ýykylmagy bilen eýranlylara ýesir düşmegini, ikinji sebäbi bolsa – (kürtlerden we aglaban bölegi türkmenlerden düzülen) kyrk müñe golaý jelalynyň kellesini kesip gazdyran guýularyna, çukurlaryna doldurmagydy.

Myrat paşa kelleleri diňe guýylara doldurmak bilenem çäklenmän, kesilen kellelerden diňleri galdyryp, halk köpçüluginiň we jelalylaryň ýüregine gorky salypdyr.

Osmanly hukugynda jelalylaryň raýat hasaplanmandygy, hatda musilman hem saýylandygy sebäpli beýle wagşyýana gyrgynçylyk geň görülmändir we ulamalardan garşylyk görmändir.

Gaýtam şol döwrüň çeşmeleriniň aglaban böleginde Myrat paşadan öwgi bilen söz açylýar:

«Köp wagt bäri ol bedroýlaryň edenleri ugruna bolup,

biloňurgalary ýazdyrylmandy we meýdany kär-zardan kowulmandy. Döwranlary dolanyp, il-halka gün berenokdylar. Bir sebäp tapyp serkeşlik ederdiler we düzgün-tertibe boýun egmezdiler. Emirleriň, begleriň aýdanlaryny diňlemezdiler. Edenleri ugruna bolup, gorky-ürki ýatlaryndan çykyp gidipdi. Oşol sebäpden olary gylyçdan gaýry zat bilen ýola salyp boljak dälди».
(«Myrat paşanyň wakalarynyň beýany» / «Murad Paşa Vukû'âtı Târihi»)

«Ajayýp asyr. Kösem» («Muhteşem Yüzyıl: Kösem») teleserialynda Guýujy Myrat paşa / Jihan Ünal Peçewi jelalylaryň toba etmedik «imansyz» adamlar bolandygy sebäpli Myrat paşanyň gandöküşliklerini aklamaga synanyşýar: «Merhum Myrat paşa merdi-merdana we sultanlygyň namysyny goramaga borçly adamdy. Bir gezek jelaly jelalylaryň hataryna goşulan adamyň imana gelmejekdigi, merdi-mülhit bolup toba etmejekdigi, ýeri gelende imanyna-da, yslamyna-da, tobasynda ynanyp we öldürmekden başga ýol bilen düzedip bolmajakdygy bellidi».

Kätip Çelebiniň pikiriçe, bu gyrgynçylyklar döwleti gaytadan janlandyrýypdyr:

«Röwşen ýüzli weziriň serdarlygynda ençeme müň ilaty paýhynlamak we öldürmek arkaly dini-döwleti janlandyrypdylar». Solakzade Guýuwy Myradyň eden işlerini ýere-göge sygdymadyklaryň biridir:

«Sekbanlaryň (serhetçi esgerleriň) we hasaby bolmadyk zalymlar topbagynyň reýisleriniň käbirlerini syýasatyň eli bilen iki eplä taşlady, kemal we şöhwetlerini basyp ýatyrdy. Serkerdeleriniň we tabynlygyndakylaryň ownukly-irili aglabasy gynama penjesi bilen bokurdagyndan asyldy. Parlak gylyjynyň şuwwuldysy bilen osmanly ýurtlarynyň sahifelerini (sahypalaryny, ýagny welaýatlaryny) jümlesinden pæk eýlediler. Ot sowuran süleleri bilen synalarynyň harmanyny ýakyp, zafar-peýjer yslam tuglarynyň ýarymaýynyň ýalkym saçmagyna sebäp boldular».

«Naimada» hem ýazylanlary iň soňky mysal hökmünde dykgatyňza ýetireliň. Munda aýdylanlara ynansaň, Guýuwy Myradyň mäkäm pozisiýasy bolmadyk bolanlygynda Anadoly diýen ýurtdan namnyşan galjak däl eken:

«Eger bu jeňu-jeladetleri etmedik we döwletiň goşunyny bu ýere çekmedik bolanlygynda Anadoly ýurtlarynda beýle diýar galmajakdygy mälimdi...»

Osmanlynnyň iň rehim-şepagatsyz paşasy Guýuwy Myrat weziri-agzam (baş wezir) bolanda, Anadoly, Şam, Halap we töwerekleri gozgalañçylaryň elindedi. Myrat paşa käbir çeşmelerde 80 müň, käbirlerinde 40 müň adamy gylyçdan geçirip, kellelerini-de guýulara atyp, Anadoly-da territorial bitewiligi we howpsuzlygy täzeden ýola goýupdy.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel
celikmehmedmazlum@gmail.com

Penşenbe 08.09.2022 ý. Taryhy makalalar